

AUTOR:	Mgr. Veronika Bajgarová	ZNÁČKA:	VY_32_INOVACE_08_CJL_06
OBOR STUDIA:	Gastronomie, Cestovní ruch	ROČNÍK:	1., 3., 4.
PŘEDMĚT:	Český jazyk a literatura	VYTVORENO:	březen 2013
TEMATICKÝ OKRUH:	Literatura od starověku po romantismus		
NÁZEV:	Středověká literatura 11. - 14. století		
ANOTACE, METODICKÝ POKYN:	<p>Výukový materiál je vytvořen zejména pro žáky 1. ročníku dálkového nástavbového studia oboru Management v gastronomii. Žákům 3. a 4. ročníku oboru Cestovní ruch slouží k zopakování učiva a ověření úrovně osvojení poznatků daného tématu, a to formou samostatné práce. Soubor obsahuje výkladový materiál k tématu Středověká literatura 11. - 14. století, který je zpřístupněn žákům formou e-learningu.</p> <p>Žák se pod svým uživatelským jménem a heslem (jež mu bude přiděleno) přihlásí do výukového prostředí http://moodle.ssss.cz. Pod názvem konkrétního vyučujícího a příslušného předmětu vyhledá nabídku kurzů, které mu jsou zpřístupněny.</p> <p>Zadaný kurz obsahuje materiál, jež má žák prostudovat. Učivo je doplněno obrázky, citacemi úryvků z literárních děl, v závěru jsou úkoly, které žák samostatně vypracuje. Kurz obsahuje opakovací test, který prověří získané vědomosti a znalosti. Jeho spuštění řídí konkrétní vyučující. Ten nastaví pravidla, za kterých je možné test absolvovat (prostředí, čas, četnost opakování, hodnocení).</p>		
ODKAZY A CITACE:	<p>HORA-HOREJSÍ, Petr. Toulky českou minulostí 1. Praha: Baronet, 1995. ISBN 80-85890-47-X.</p> <p>POLÁŠKOVÁ, Taťána, Dagmar MILOTOVÁ a Zuzana DVOŘÁKOVÁ. Literatura: přehled středoškolského učiva. Třebíč: Petra Velanová, 2005. ISBN 80-902571-4-3.</p>		

Charakteristika období

- ◆ Období mezi 10. a 11. stoletím se vyznačuje prolínáním západní a východní kultury, pro které jsou typické střetávání dvou jazyků – **latiny a staroslověštiny**.
- ◆ Střediskem **staroslověšské literatury** se stal **Sázavský klášter** (založen asi roku 1032), o jeho zakladateli a pozdějším opatovi **Prokopovi** koluje dodnes mnoho legend, ale jen málo faktografických údajů o jeho osobě lze potvrdit. Na konci 10. století jsou bohužel slovanští mniši vyhnáni a nahrazeni mnichy německými, píšícími latinsky.
- ◆ Od poloviny 10. století sílí **vliv latiny**, čemuž napomáhá i založení **biskupství v Praze** (973), jehož prvním biskupem se stal Sas **Dětmar**, který se snažil o sloučení těchto dvou kultur. Lze tedy konstatovat, že na našem území existovalo dvojazyčné kulturní prostředí celé 10. století a počátek 11. století.
- ◆ **Středověká literatura** se zpravidla člení na dva základní proudy - na literaturu duchovní a světskou. Ty jsou realizovány v široké škále literárních forem:
 - ◆ **duchovní**: modlitby, duchovní písně soustředěné do kancionálů a zpěvníků, legendy, biblické hry aj.,
 - ◆ **světská**: písně, eposy hrdinské, rytířské, zvířecí; cestopisy, dopisy, komické povídky ve verších, kroniky, interludia, frašky aj.

Pojmy a definice

- ◆ **Legenda** - veršovaný nebo prozaický útvar (nejčastěji báseň), který obsahuje vyprávění o životě, skutcích, zázracích a mučednictví svatých.
- ◆ **Kronika** - literární žánr popisující jednotlivé události v chronologickém sledu; je rozsáhlejší než anály.
- ◆ **Anály** (letopisy) - strukturované historické prameny, kde jsou dějiny zaznamenávány rok po roce, např. záznamy mnichů o průběhu událostech roku v klášteře.
- ◆ **Satira** - literární žánr, využívající komičnost, výsměch a ironii, kritizuje nedostatky a záporné jevy.

Latinsky psaná literatura

Na přelomu 12. – 13. století zvítězila latina nad staroslověnštinou. V tomto období byli tvůrci i příjemci literatury kněží.

- ◆ Nejvýznamnějším dílem se stala **Kronika česká** (Chronicum Boemorum).
 - ◆ Autorem byl vysoký církevní hodnostář Kosmas (1045 – 1125).
 - ◆ Líčí české dějiny od nejstarších dob po svou současnost.
 - ◆ Kronika je psána latinsky a dovedena po Kosmovu smrt (1125).
 - ◆ Prameny můžeme rozdělit do 3 oblastí:
 - nejstarší příběhy z doby pohanské,
 - vyprávění pamětníků,
 - zážitky Kosmovy.
 - ◆ Kronika je historicky i umělecky cenné dílo, poplatné své době, Kosmas však straní katolické církvi. Zachycuje úspěchy Přemyslovců.
 - ◆ Psáno živým stylem (vypravování, přímá řeč, rozvinuté charakteristiky postav, citáty, líčení bitev, smysl pro humor, vtip a ironie).

Česky psaná literatura

Pronikání češtiny

- ◆ **Glosy** – poznámky na okrajích latinských textů, vysvětlivky komentující text, mohly obsahovat i staroslověnská slova.
- ◆ **Bohemika** – česká slova v latinských textech, označující většinou jména vlastní, místní či odborná.
- ◆ První česká věta je v zakládající listině Litoměřické kapituly z poloviny 11. století.

Písně

- ◆ Nejstarší českou duchovní písní je **Hospodine, pomiluj ny;**
 - ◆ Pochází z konce 10. století.
 - ◆ Vyskytují se v ní ještě staroslověnská slova „spas a žizň“.
 - ◆ Zpívala se při slavnostních příležitostech.
- ◆ Druhou nejstarší písní je **Svatý Václave, vévodo české země** z 12. století.
 - ◆ Kníže Václav se stává patronem české země.
 - ◆ Zajímavá je pasáž o svatováclavském vojsku dřímajícím v hoře Blaník, připraveném zachránit český národ v největších nesnázích.
 - ◆ Úryvek: „Svatý Václave, nedej zahynouti nám ani budoucím“.

Dalšími žánry česky psané literatury

- ◆ Kroniky
- ◆ Dramata
- ◆ Satira
- ◆ Legendy

Česky psané literární památky 13. – 14. století

Je to doba vlády posledních **Přemyslovců** (1197-1306) a **Lucemburků** (1310-1419), kteří významně podporovali kulturu a umění v českých zemích.

Epos

Významným dílem tohoto období je **Alexandreis**.

- ◆ Je to zlomek velké epické básně – eposu, vzniklého kolem roku 1300
- ◆ Vypravuje o makedonském králi Alexandru Velikém (Makedonském).
- ◆ Z původně 8500 veršů se zachovaly dvě pětiny.
- ◆ Autorem je asi vyšší šlechtic, protože nenávidí „chlapy“ - neurozené lidi a zná poměry na panovnickém dvoře.
- ◆ Alexandreida vyjadřovala představu české šlechty o panovníkovi – jde v podstatě o český panovnický dvůr v době Přemysla Otakara II.
- ◆ Dílo má velkou uměleckou hodnotu.

Kroniky

Dalimilova kronika

- ◆ Byla první česky psanou veršovanou kronikou.
- ◆ Pochází z počátku 14. století.
- ◆ Autor není znám, omylem byla připisována Dalimilovi Meziříčskému; název je náhodný (poprvé označil Dalimila za jejího autora Tomáš Pešina z Čechorodu roku 1653); přesto jde asi o nižšího šlechtice.
- ◆ Zachycuje události od potopy až po začátek vlády Jana Lucemburského, tj. do roku 1304.
- ◆ Kronika je psána v demokratickém a vlasteneckém duchu – dokladem je kapitola **O selské kněžně Boženě** (příběh o Oldřichovi a Boženě). Značnou část také autor věnuje erbovním pověstem.
- ◆ Autor často nerozlišuje mezi skutečností a pověstmi, vypomáhá si fantazií.
- ◆ Není to spolehlivý historický pramen, přesto byla kronika velmi oblíbená až do 18. století.

Doba Karlova

- ◆ Karel IV. (1346 – 1378) si jako římský císař zvolil Prahu za své sídlo, a tak se staly naše země jádrem evropské říše.
- ◆ Za jeho vlády bylo povýšeno pražské biskupství na arcibiskupství (1344), byla založena Karlova univerzita (1348), došlo k rozvoji stavitelství (gotika – Chrám sv. Víta, Karlův most, Nové Město pražské aj.).
- ◆ Sám Karel IV. (hovořil několika jazyky - česky, latinsky, německy, francouzsky, italsky) literárně tvořil – napsal ***Vita Caroli*** – svůj vlastní životopis psaný v latině.

Drama

Mastičkář je nejstarší českou dochovanou hrou.

- ◆ Pochází z poloviny 14. století.
- ◆ Jde o zlomek z velikonoční náboženské hry O třech Mariích, kdy tři Marie (Marie Magdalena, Marie Jakobova, Marie Salome) jdou druhý den po Kristově pohřbu balzamovat jeho tělo vonnými mastmi, jež koupily na trhu.
- ◆ Zachoval se tedy jen zlomek - jedná se o výjev z tržiště, kde mastičkář Severín najal sluhu Rubína, aby mu pomáhal prodávat vonné masti. Ten vychvaluje jeho masti, ale zároveň se mu i vysmívá, jeho mluva je charakteristická pro měšťanské a lidové vrstvy (vulgarismy, obhroublost).
- ◆ Jde o satiru na středověké lékaře - šarlatány.

Satira

Známou českou památkou je ***Hradecký rukopis***.

- ◆ Pochází z 1. poloviny 14. století.
- ◆ Obsahuje 2 veršované skladby a bajku *O lišce a džbánu*.
- ◆ První skladbou je *Desatero kázanie božie* – veršované kázání, ve kterém autor útočí proti porušování všech přikázání, hlavně proti sedmému (nepokradeš!). Autor stojí na straně okrádaných, dokonce bohatým hrozí možností lidové vzpoury. Podle něho se chudí vypořádají s bohatými tak, jak včely s trubci, kteří jsou pro svou lenost vyhnáni z úlu.
- ◆ Druhou skladbou je *Sedm satir o řemeslnících a konšelích*. Je to kritika nepoctivých řemeslníků (řezníci zaměňují maso a polévají je v zimě vodou, aby nabylo; krejčí kradou kusy látky; pekaři dávají do těsta více kvasnic;

konšelé a úředníci berou úplatky). Obě skladby jsou psány jednoduše, autor/ři jsou zřejmě lidé z měšťanských vrstev.

Žakovská poezie

Tvůrci byli studenti středověkých univerzit dokonale ovládající latinu, kteří se potulovali Evropou (medicína se studovala v Itálii, teologie v Paříži, gramatika v Orleánsu). Neznáme autory, skladby se označují podle místa nálezu rukopisů, nejznámější je Carmina Burana – soubor středověkých básní a písní, který vznikl na konci 13. století v bavorském klášteře Benediktbeuren.

Nejznámější z české tvorby je veršovaná skladba ***Píseň veselé chudiny***.

- ◆ Pochází z 2. poloviny 14. století.
- ◆ Pro skladbu je charakteristický šibeniční humor o bídě žáků (roztrhané šaty, nedostatek peněz, hlad – kaše z mlhy, v krčmě nechtějí nalít).

O životě studentů a dvorského služebnictva se dovídáme ze skladby ***Podkoní a žák***.

- ◆ Pochází z konce 14. století.
- ◆ Veršovaná skladba má formu sporu mezi studentem a panským sluhou (podkoním) o to, kdo se má v životě lépe.
- ◆ Každý z nich vychvaluje svůj stav, vypočítávají výhody svého života, mezi řádky je však patrné, že oba mají bídu a hlad.
- ◆ Neznámý autor se nepřiklání na žádnou stranu, odchází z krčmy uprostřed rvačky.

Legendy

Legenda o svatém Prokopu

- ◆ Česky psaná legenda.
- ◆ vznikla v polovině 14. století z podnětu Karla IV., který se snažil o zavedení slovanské bohoslužby do nově zavedeného emauzského kláštera.
- ◆ Vypráví o opatu Sázavského kláštera Prokopovi. Ten učiní po své smrti zázrak – vyžene z kláštera německé mnichy, kteří nahradili vypuzené mnichy slovanské.
- ◆ Hlavní ideou má být důkaz na světcovo češství a jeho vztah k chudým.
- ◆ Jazyk je prostý, srozumitelný.

Život svaté Kateřiny

- ◆ Česká legenda o oblíbené světici Karla IV. - svaté Kateřině, patronce artistické fakulty Karlovy univerzity (artistická fakulta = fakulta svobodných umění, byla součástí středověké univerzity a poskytovala přípravné vzdělání pro další studium na teologických, právnických a lékařských fakultách).
- ◆ Vypráví o pohanské králově dceři v Alexandrii, která přijme křest a zasnoubí se Kristu. Pro křesťanskou víru získá 50 pohanských mistrů. Pro svou stálost ve víře je pak mučena a popravena.
- ◆ Dílo je psáno vybroušeným náročným stylem.

Úkoly

1. **Přečtěte si z čítanky** (Sochrová, Marie: Čítanka I. k Literatuře v kostce. Havlíčkův Brod, Fragment 2007.) **ukázku na str. 60 – 61 Dalimilova kronika, O sedlčie knieni Bořeně.**
 - a) Popište, jak obhazuje kníže Oldřich svůj svazek s obyčejnou dívkou Boženou.
 - b) Uved'te, jaké charakterové vlastnosti má podle textu kníže Oldřich.
2. **Přečtěte si z čítanky** (Sochrová, Marie: Čítanka I. k Literatuře v kostce. Havlíčkův Brod, Fragment 2007.) **ukázku na str. 62 Vlastní životopis – Vita Caroli, autor Karel IV.**
 - a) Popište, v jakém stavu se nacházel Pražský hrad po příjezdu Karla IV. do Prahy.
3. **Přečtěte si z čítanky** (Sochrová, Marie: Čítanka I. k Literatuře v kostce. Havlíčkův Brod, Fragment 2007.) **ukázku na str. 66 – 67 Podkoní a žák, Podkoní žákovi, Žák podkonímu.**
 - a) Uved'te, v čem je podle podkoního jeho život lepší.
 - b) Uved'te, v čem je naopak lepší život studenta.

Test 06 – Středověká literatura 11. – 14. století (12 otázek)

Úloha 1

Dosud
nezodpovězeno
Počet bodů z 1,00

Úloha s
vláječkou

 [Upravit úlohu](#)

Staroslověnština se v Čechách používala poměrně krátce - přibližně do konce 11. století. Jak se jmenoval klášter, který byl v Čechách centrem staroslověnského písemnictví?

Vyberte jednu z nabízených možností:

- ☐ a. Sázavský klášter
- ☐ b. Břevnovský klášter
- ☐ c. Klášter Cyrila a Metoděje
- ☐ d. Strahovský klášter

Úloha 2

Dosud
nezodpovězeno
Počet bodů z 1,00

Úloha s
vláječkou

 [Upravit úlohu](#)

Které dva jazyky jsou typické pro české kulturní prostředí v době 10. a na počátku 11. století?

Vyberte jednu z nabízených možností:

- ☐ a. staroslověnština, latina
- ☐ b. staroslověnština, čeština
- ☐ c. čeština, latina
- ☐ d. latina, němčina

Úloha 3

Dosud
nezodpovězeno
Počet bodů z 1,00

Úloha s
vláječkou

 [Upravit úlohu](#)

Jak se nazývá kronika, jejímž autorem je Kosmas?

Vyberte jednu z nabízených možností:

- ☐ a. Staročeská kronika
- ☐ b. Dalimilova kronika
- ☐ c. Česká kronika
- ☐ d. Latinská kronika

Úloha 4

Dosud
nezodpovězeno
Počet bodů z 1,00

Úloha s
vláječkou

 [Upravit úlohu](#)

Jakým jazykem je psána Česká kronika?

Vyberte jednu z nabízených možností:

- ☐ a. staroslověnským
- ☐ b. latinským
- ☐ c. německým
- ☐ d. českým

Úloha 5

Dosud
nezodpovězeno
Počet bodů z 1,00

Úloha s
vláječkou

 [Upravit úlohu](#)

Jak se nazývá česky psaný epos, který zobrazuje poměry na panovnickém dvoře v době vlády Přemysla Otakara II.?

Vyberte jednu z nabízených možností:

- ☐ a. Alexandreis
- ☐ b. O králi železném a zlatém
- ☐ c. Český Achilles
- ☐ d. O Alexandru Makedonském

Úloha 6

Dosud
nezodpovězeno
Počet bodů z 1,00

Úloha s
vláječkou

 [Upravit úlohu](#)

Glosy jsou česká slova, poznámky na okrajích v latinských textech, poznámky komentující text.

Vyberte jednu z nabízených možností:

- ☐ Pravda
☐ Nepravda

Úloha 7

Dosud
nezodpovězeno
Počet bodů z 1,00

Úloha s
vláječkou

 [Upravit úlohu](#)

Nejstarší českou dochovanou písní je Krleš, krleš, krleš.

Vyberte jednu z nabízených možností:

- ☐ Pravda
☐ Nepravda

Úloha 8

Dosud
nezodpovězeno
Počet bodů z 1,00

Úloha s
vláječkou

 [Upravit úlohu](#)

Nejstarším českým dochovaným dramatem je hra O třech Mariích.

Vyberte jednu z nabízených možností:

- ☐ Pravda
☐ Nepravda

Úloha 9

Dosud
nezodpovězeno
Počet bodů z 1,00

Úloha s
vláječkou

 [Upravit úlohu](#)

Jak se nazývá první česká veršovaná kronika?

Vyberte jednu z nabízených možností:

- ☐ a. Kosmova kronika
☐ b. Dalimilova kronika
☐ c. Česká kronika
☐ d. Latinská kronika

Úloha 10

Dosud
nezodpovězeno
Počet bodů z 1,00

Úloha s
vláječkou

 [Upravit úlohu](#)

Kterou část neobsahuje Hradecký rukopis?

Vyberte jednu z nabízených možností:

- ☐ a. Podkoní a žák
☐ b. Sedm satir o řemeslnících a konšelích
☐ c. bajka O lišce a džbánu
☐ d. Desatero kázání božie

Úloha 11

Dosud
nezodpovězeno
Počet bodů z 1,00

Úloha s
vláječkou

 [Upravit úlohu](#)

Jak se jmenoval opat Sázavského kláštera, který po své smrti byl prohlášen za svatého?

Odpověď:

Úloha 12

Dosud
nezodpovězeno

Počet bodů z 1,00

Úloha s
vláječkou

 [Upravit úlohu](#)

Uvedte jméno oblíbené světičky Karla IV., o které vznikla česky psaná legenda.

Odpověď: